

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi: Heydər Əliyev formulu

Azərbaycan müstəqilliklə bağlı iki tarixi qeyd edən əzsaylı postsovet ölkələrindən biridir: 28 May – Müstəqillik Günü (keçmiş Respublika Günü) və 18 oktyabr – Müstəqilliyin Bərpası Günü. Bu bayramlar ölkəmizin keçdiyi tarixi yolu əks etdirməklə yanaşı, həm də dövlətimizin siyasi legitimliyinin, xalqımızın milli kimliyinin ərsəyə gəlməsində mühüm rol oynayır.

1917-ci ildə Rusiya imperiyası dağılandan bir müddət sonra, 1918-ci il mayın 28-də Tiflisdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (ADR) elan edildi. Bu müsəlman dünyasında ilk dünyəvi parlamentli respublika idi. ADR mövcud olduğu 2 ildən az müddətdə dövlət quruluşunun əsaslarını və qanunverici orqan olan parlamenti yaratmağa, eyni zamanda, bütün vətəndaşlara, o cümlədən qadınlara bərabər hüquqlar tanımağa nail oldu. Lakin 1920-ci ilin aprelində “Qırmızı ordu” hissələri Azərbaycan sərhədlərini keçdilər və aprelin 28-də Bakıya daxil oldular. Həmin gün ADR ərazisində Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının (Azərbaycan SSR) yaradıldığı elan edildi.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti cəmi 23 ay mövcud olmasına baxmayaraq, milli dövlətçilik tarixində mühüm iz qoydu. Sonrakı illər, onilliklər isə ölkə həyatında Azərbaycan xalqının parlaq hadisələri və böyük nailiyyətləri ilə yaddaqalan əlamətdar mərhələləri təşkil edir. Məhz bütün bunlar birlikdə bugünkü müstəqil Azərbaycanın iqtisadi, intellektual və mədəni potensialını yaradıb. Amma bu potensial istər sovet dönməsində, istərsə də 1991-ci ildə müstəqillik aktı elan edildikdən sonrakı mərhələdə bir tarixi şəxsiyyətin müstəsna xidmətləri sayəsində özünün yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyub. Bu, tarixi şəxsiyyət, təbii ki, ulu öndər Heydər Əliyev idi və bu gün Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyindən söz düşəndə ilk yada düşən də məhz bu fenomen siyasətçi olur.

Kim olursan ol, hansı dövləti idarə edərsən et, ağır idarəçiliyin mühüm amili olaraq qalır. Siyasət də, iqtisadiyyat da, sosial strategiya da ağır olmadan uğur qazanmayacaq. Bu mənada Heydər Əliyevdən əvvəl və ondan sonra, istər socialist Azərbaycanının, istərsə də müstəqil Azərbaycanın idarəçiliyində bu amilin necə müstəsna rol oynadığına yetərinə dəlillər və argumentlər göstərmək mümkündür.

Tarixçilər, hətta onun bədxahlarından olanlar belə təsdiq edirlər ki, Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikası Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin rəhbərliyində çalışdığı vaxtlardan bu qurumu milliləşdirməklə ölkəsinin illər sonra qazanacağı müstəqilliyə töhfələr verməyə başlamışdır. 1969-1982-ci illərdə Respublika Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi vəsfisində çalışdığı illərdə isə ölkəsinin sənaye potensialı, milli hərbiqəy mütəxəssislər hazırlığından başlayaraq ən müxtəlif sahələr üçün kadr potensialını hazırlamaqla Azərbaycanı davamlı olaraq müstəqillik arzusunun reallaşdırılmasına doğru aparmışdır.

Həmin dövrə ötəri nəzər saldıqda belə heyvət etməmək mümkün deyil. Heydər Əliyev Azərbaycana ilk rəhbərliyi dövründə nəhəng neftayırma kompleksinin, müasir səviyyəli neft donanmasının yaradılmasını, keçmiş SSRİ-də analoqu olmayan Bakı Dərin Özüllər zavodunun tikintisini həyata keçirdi. Məhz onun şəxsi təşəbbüsü və sayıları ilə Bakı Elektrik Maşınqayırma, Məişət Soyuducuları zavodu, Radiozavod, Elektron Hesablayıcı maşınları zavodu, Sumqayıt Kompresorlar zavodu, Gəncə Büllür zavodu, “Azon”, “Aluni” zavodları və digər sənaye obyektləri inşa edilmişdir. Azərbaycanda elektrik enerjisi istehsalı 1,5

dəfə artmışdı. Elmi-tədqiqat institutlarında və ali məktəblərdə 265 elmlər doktoru, 3141 elmlər namizədi hazırlandı, SSRİ-nin nüfuzlu ali təhsil məktəblərinə ildə 1400 nəfər, hərbi məktəblərə isə 1000-ə qədər gənc göndərilirdi. Saydıqlarım Heydər Əliyevin gördüyü işlərin kiçik bir qismidir.

Tarix göstərdi ki, onun müstəqillik üçün uzaq illərə hesablanan ən müstəsna xidmətlərindən biri Bakıda Cəmşid Nacıvanski adına Hərbi Məktəbin açılmasına nail olması idi. Heydər Əliyev dəfələrlə çıxışlarında bunu vurğulayırdı ki, bu məktəbin açılmasına necə ciddi maneələr yaradıldı, ermənilər necə bunun qarşısını almağa çalışırdılar. Amma Heydər Əliyevin

dövlət idarəçiliyi son dərəcə mürəkkəb sistemdə münasibətlərin tənzimlənməsi prosesidir. Bu, müxtəlif dərəcədə bütün xalqın, eyni zamanda, dövlətin maraq və ehtiyaclarını nəzərə alan qərarların qəbul edilməsinə aiddir. Bundan əlavə, verilən qərarların həyata keçirilməsinin nəticələrini qabaqcadan görə bilmək və onlara reaksiyanı proqnozlaşdırmaq vacibdir.

Müstəqillik dövrünün ilk illəri göstərdi ki, nə Ayaz Mütəllibov, nə AXC–“Müsavat” hakimiyyətinin rəhbərləri bütün bu tələblərə ağılı, siyasi düşüncəsi və iqtidarı çatın adamlar deyillər və bu səbəbdən ölkə xaos və anarxiyaya, vətəndaş müharibəsinə sürüklənirdi. Azərbaycanın əsrlərə arzusunda olduğu müstəqilliyin belə tələ-

və uğuruna əmin olduğu layihələri öz ölkəsinə tətbiq etməyi inkişaf və tərəqqinin ən doğru yolu hesab edirdi. Başa düşürdü ki, real vəziyyətə təsir etməsə, axınla getmiş olsa, dövlətin qurtuluşu mümkün olmayacaq. Heydər Əliyev dövlət idarəçiliyi ustası kimi həmişə faktları toplamaq, onları təhlil etmək və faydalı olanı tətbiq etmək xəttinə üstünlük verirdi.

Bu məntiqə söykənərək Heydər Əliyev ölkədə rəqabət aparan güc mərkəzlərini aradan qaldıraraq şaquli güc strukturu qurdu, hakimiyyəti birləşdirdi və 1990-cı illərin əvvəllərindəki parlament modelindən güclü icra hakimiyyətinə malik prezident respublikasına keçdi.

Bununla paralel olaraq 1995-ci ildə müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyası qəbul edildi. Bütün qonşularından fərqli olaraq, Heydər Əliyev hakimiyyətə qayırdandan dərhal sonra Azərbaycanda hüquqi sistemini modernləşdirməsinə başladı və bununla da demokratik azadlıqların daha da genişləndirilməsi üçün etibarlı bünövrə yaratdı.

ABŞ-ın Klivlend Universitetinin beynəlxalq hüquq professoru Milena Sterion strateji araşdırmalarının birində yazır: “Ərazinin müstəqillik qazanması və dövlətə çevrilməsi qüdrətli dövlətlərin belə bir istəyi dəstəkləmədiyi bir şəraitdə demək olar ki, mümkün deyil”. Heydər Əliyev ölkəsinin müstəqilliyini daxili və xarici təhdidlərdən qorumaqla vəziyyətini bitməsi hesab etmədi, o həm də beynəlxalq aləmdəki siyasi nüfuzuna və dərin siyasi biliklərinə söykənərək böyük dövlətlərin yardadı biləcəyi problemləri ən mükəmməl şəkildə aradan qaldırdı və Azərbaycan beynəlxalq aləmdə müstəqil dövlət kimi öz yerini tutmağa, dünya ölkələrinin etimadını qazanmağa nail oldu.

Bu yolda çox düşünülmüş ilk strateji addım 1994-cü ildə transmilli neft şirkətləri ilə “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması oldu. Heydər Əliyev sovet dönməsindən bildirdi ki, Azərbaycanı dünyanın maraq obyektinə çevirən əsas amillərdən biri ölkənin karbohidrogen ehtiyatlarıdır. Bu baxımdan “Əsrin müqaviləsi” dövlət müstəqilliyimizi təkcə siyasi deyil, həm də iqtisadi cəhətdən möhkəmləndirən son dərəcə vacib addım idi. Ümummilli lider həmin ərsədə xarici mətbuata verdiyi müsahibələrin birində “Əsrin müqaviləsi”nin hansı çətin mərhələlərdən keçdiyini qısaca belə açıqlayır: “...Azərbaycan milli maraqlarının mütəmadi nəzərə alınmadığı, təmin edilmədiyi vaxtlar var idi. Məhz ona görə mən Prezident Fərmanı imzalayaraq danışıqların ikinci mərhələsinə şəxsən nəzarət etməyi düşündüm... Biz bütün tərəflər üçün qarşılıqlı xeyirli olan bir müqavilə imzalamışıq. Nəhayət, bu son dərəcə vacib və tarixi əhəmiyyətə malik olan müqavilənin uğuru – Azərbaycanın milli maraqları ilə birbaşa bağlı olmasındadır...”

Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycanın geoiqtisadi maraqlarından daha çox geosiyasi maraqlarına yönələn böyük strateji layihələrindən olan “Əsrin müqaviləsi” imzalandıqdan sonra ölkə həm siyasi, həm də iqtisadi baxımdan tam yeni bir inkişaf mərhələsinə qədəm qoydu və dövlət müstəqilliyinin əbədləşdirilməsi yolunda mühüm bir amilə çevrildi. O dövrdə enerji siyasəti üzrə ekspertlərdən biri yazırdı ki, Heydər Əliyev enerji resurslarını strateji olaraq diplomatiya alətinə çevirdi. O, başa düşdü ki, mürəkkəb regionda kiçik dövlətin geoiqtisadi dəstəyə ehtiyacı var.

Böyük Britaniyanın keçmiş energetika naziri Tim Eqqarın ulu öndər Heydər Əliyevlə bağlı “Xatirə kitabına” yazdığı sözlər onun Azərbaycanın

müstəqilliyindəki müstəsna rolunu belə göstərir: “Hər kəsə müstəqil dövlət qurmaq imkanı verilir. Bunda da hər bir siyasətçi uğur qazana bilməz”. Amma Heydər Əliyev ölkəsinin müstəqilliyinin memarı olaraq bu möhtəşəm və şərafətli vəzifəni uğurla həyata keçirdi.

Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulmuş siyasi, sosial-iqtisadi və hərbi islahatların onun “özü kimi inandığı” və artıq 22 ildir ölkəni çox böyük uğurla idarə edən Prezident İlham Əliyev tərəfindən bu gün də mükəmməl şəkildə davam etdirilməkdədir. Siyasi vərisliyin yüksək sədaqətlə təmin edildiyini göstərən ən möhtəşəm göstərici isə 2020-ci ildə 44 günlük İkinci Qarabağ müharibəsində Ali Baş Komandan Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycanın Tarixi Zəfər qazanması və ölkəmizin işğal olunmuş torpaqlarının azad edilməsi oldu. Bundan çox az bir müddət sonra 2023-cü il 19 sentyabr tarixli lokal antiterror tədbirləri nəticəsində Azərbaycanın əsasən Xankəndi ərazisində yuva salmış Ermənistan ordusunun tör-töküntüləri darmadağın edildi, separatçı - terrorçu dəstələri tərkislah və təslim edildi. 2023-cü il oktyabrın 15-də isə Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyev Xankəndidə Azərbaycanın Dövlət Bayrağını ucaldaraq Zəfər tariximizə daha bir şanlı səhifə yazdı. Həmin gün qəhrəman Azərbaycan Ordusu qarşısında çıxışı zamanı Prezident ixtisarla dedi: “Xatırlayıram, beş il bundan əvvəl - 2018-ci ilin sentyabrında Bakının Azadlıq meydanında keçirilmiş hərbi paradda çıxış edərkən demişdim ki, gün gələcək Azərbaycan Bayrağı bu gün hələ də işğal altında olan bütün torpaqlarda qaldırılacaqdır və bu gün gəldi”.

Beləliklə, Prezident İlham Əliyev öz dərin siyasi intuisiyasına, qətiyyətinə və diplomatik cəsarətinə söykənərək uzun illər Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təhdid edən qondarma erməni qurumunu tarixin zibilliyinə atdı.

Artıq 5 ilə yaxındır ki, dövlət başçısının bilavasitə rəhbərliyi ilə hazırlanan Böyük Qayıdış proqramı çərçivəsində Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda səhər və kəndlər yenidən tikilir, infrastruktur layihələri icra olunur, yollar inşa edilir, yeni istehsal müəssisələri yaradılır, yaşıllıqlar salınır, ərazilər minə və partlamamış hərbi yaddanlardan təmizlənilir, keçmiş məcburi köçkünlər mərhələli şəkildə yenidən doğma yurlarından məskunlaşdırılır. Bu gərəkliliklər, xalqın dövlətə, onun icra mexanizmlərinə, hüquq və azadlıqlara inanımı möhkəmləndirmiş və öz lideri ətrafında birləşməyi, zamanın çağırışlarına hazır olmağa səfərbər etmişdir.

İstər Heydər Əliyev, istərsə də İlham Əliyev müstəqil Azərbaycanın siyasi-hüquqi və iqtisadi modelinin qurulmasında əsas diqqəti bazar münasibətlərinə əsaslanan və özü-özünü inkişaf etdirmək mexanizminə malik bazar iqtisadiyyatının formalaşdırılmasını təmin etməyə yönəltmişlər. Ancaq bu hansısa ölkənin gətirdiyi yolun kor-korana tətbiqi olmamışdır. Azərbaycan özü öz sosial-iqtisadi strategiyasını müəyyənləşdirmiş, öz milli inkişaf modelini yaratmış, öz yolu, öz inkişaf xətti ilə müstəqillik yoluna davam etmişdir.

Azərbaycanın Müstəqillik Günü sadəcə yaddaqalan, hər il qeyd edilən tarix deyil, həm də tarixi yaddaşın, simvolik siyasətin və ideoloji möhkəmlənmənin mühüm göstəricisidir. Ölkə modernləşmə elementlərini demokratik idarəetmə ilə birləşdirərək öz yolu ilə getməkdə davam edir. Burada müstəqillik təkcə xarici təsirlərdən qurtulmaq deyil, həm də müstəqil şəkildə milli kurs formalaşdırmaqdır və bunu da bu gün Prezident İlham Əliyev çox böyük siyasi uzaqgörənliklə həyata keçirir.

Müstəqilliyin iki dövrü arasında ardıcılıq və davamlılıq dəfələrlə vurğulanan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 18 oktyabr 2021-ci ildə çıxışı zamanı bu tarixi gerçəyi çox mükəmməl şərh edərkən demişdi: “Müasir Azərbaycan ADR-in layiqli davamçısıdır, lakin dövlətimiz daha çox nailiyyətlər əldə edib: biz ərazi bütövlüyümüzü bərpa etdik, ordumuzuz gücləndirdik, dayanıqlı iqtisadiyyat yaratdıq”.

Bugünkü postsovet Azərbaycanının əsas formulu onunla bağlıdır ki, sabitlik liberalizmdən daha vacibdir. Bu, əhalinin böyük hissəsinin hörmətini, bəzi müxalif qüvvələrin, hüquq müdafiəçilərinin tənqidini qazandı – lakin, bütövlükdə, məhz bu model Azərbaycana XXI əsrə ardıcıl və iqtisadi cəhətdən güclü dövlət kimi daxil olmağa imkan verdi. Məhz bu yol Azərbaycanı Ulu öndərin arzuladığı kimi, əbədi müstəqilliyə aparır. O müstəqilliyə ki, orada Heydər Əliyevin adı bu müstəqilliyin memarı kimi əbədi yaşayacaq.

*Məhərrəm SƏFƏRLİ,
Həsən bəy Zərdabi mükafatçısı,
Beynəlxalq Jurnalistlər
Federasiyasının üzvü*